

3 нашого життя.

Дві речі, потрібні в письменстві.—Воля і пошана від громадянства.—Що зрозуміше?—Од чого залежить наше письменство? Де корінь громадської пошани?—Кілька фактів.—"Колоніалістський" д. Лячка.—Досяг про "Довіряючий" в "Чорній раді".—Тунг-Табуней-Бузяновський з "д.-л. Вістника".—Чи можна їх пожитати?—Російський Лячка.—Блазенко і Чуповський.—Оповідання Шевченко перед судом Балакаїна.—Оповідання як досаз любови.—Що кожить літератури Балакаїна.

"Єсть дві речі, без яких письменство може тільки жити, а не жити, це—воля і пошана від громадянства..."

Таку глибоку і разом надзвичайно просту думку висловив колись Михайловський, — письменник, що сам любив і поважав письменство над усе, ввесь вік йому тільки й служив, свої найкращі сили віддавши, і міг себе уявити тільки письменником. Думка надзвичайно цінна й ціна саме тим, що показує, чого від письменства вимагає один з найкращих письменників, які умови розвитку і життя вважає він за найбільш відповідні для письменства. І для такого письменника всі умови життя і розвитку письменства містяться в цих словах: воля і пошана від громадянства.

Воля та пошана від громадянства... Мало слів, та змісту багато. Без волі та громадської пошани справляти не можемо ми уявити собі великого, впливового чесного письменства. Без волі воно буде гулявим недоріком, без громадської пошани—м'ябю звенящою і нимваломь бряцощим", а і в тому, і в другому разі не виконуватиме своєї повинности—освітлявати всі закутки життя, цегинати окремих фактів і подій складати в зграбний будинок синтетичних думок, давати напрям ідеям і вести людськість до кращого і повнішого життя. Без волі ми не можемо торкатись усього життя, без громадської пошани—хто нам повірить і піде за нами, коли нема пошани до літератури в громадянстві? Дві маємо речі, без яких письменство не може жити,—дві підвалини, без яких воно на піску стоїтиме. Воля

і пошана від громадянства—це немилучі умови розвитку для письменства, без яких воно буде не письменством, а джерелом муки для одних і порожнього вихоку для других. Але коли б мене спитали, яку з цих двох умов поставити все-таки першою, то я б не ватакував відповісти: громадське пошану. Це все-таки річ, яка домігнуче навіть над самою волею.

Без волі письменство не може нормально жити—то правда, але без громадської пошани воно, я сказав би, навіть жити не здатне, як письменство, як чесний провідник по нетрях життя. Воля не від нас залежить, це умова околицина, що стоїть по над нашi сили, і письменство без волі все-таки може стояти коли не на висоті завдання, то хоч наблизитись до неї, проказуючи хоч скільки зможе, шлях до кращого майбутнього. Російське, напр., письменство ніколи не мало над міру тієї волі, а тимчасом воно, з Радішева почавши, було тим яєним промінем, що прорізував судійний морок життя, воно давало зміст і тон духовним потребам, воно вело чутливі душі з нетрів буденщини до краси ідеалів і збирало в собі все, що тільки кращого було в Росії. Ще менше воле, бо й зовсім така ніякої, мало наше українське письменство. Проте й воно справляло велику роботу, служачи інтересам слабших проти дужих, і знов таки було центром, де хоч як-небудь, хоч помаленьку лігнуло духовне життя народу. І це через те, що, не маючи волі, письменство і російське і наше мало в собі другу умову розвитку і впливу—пошану, і пошану велику від громадянства. Приглушений голос письменства тим дужче брив у сернях читачів, вони розуміли глибоке, ніж написано було, вони з натягцем угадували справжню думку, поміж рядками вичитували те, чого не міг сказати письменник просто. І почуття пошани зв'язувало робітників пера і громадянство до купи і давало першим силу нести свій хрест навіть без волі і творити чесне впливове пись-

мство. Пошана ця, як бачимо, в першій лінії від самого ж таки письменства, од його робітників і залежить і коли зверхні обставини можуть дати волю письменству, то тієї пошани ніяка сила не може накинати зверху, скоро письменство й само не зволювало й не здобуло власними силами й заслугами. От через віщо мені адеяться, що ця внутрішня умова розвитку для письменства навіть більше важить, ніж сама воля, бо це річ, мовляв, важина, тим часом утрачена пошана назад вже не вертається; тут більше, ніж де инде, до речі прислів'я: що з воза вилало то пропало. Без волі можна хоч чесно, але промовисті мовчати, коли говорити не сила; без пошани і слова ваші, і мовчання однаково продапають, не доходячи до серця громадянства, однаково ні на кого ніякого впливу не роблять, бо без пошани звикають, руться всякі передатні нитки між письменством та громадянством, глибока безодня обопільного зневірря зростає між ними. Нема пошани—і нема письменства, розуміючи його, як чесного, впливового і промовистого навіть у мовчанин своєму провідаря життя.

Ми бачимо, що громадська пошана од самого письменства залежить, од того, чим і як справляємо ми, письменники, з власної волі ваяту на себе місію—служити не собі самим, а громадським потребам та інтересам. Чим і як справляємо... Дозвольте подати кілька свіжих літературних фактів.

Єсть на нашій славній Україні письменник, д. Лячка. Пише він потроху і в російських виданнях. І от що знаходимо ми в одному з тих писанців, з приводу редакції д. Олени Пільки на "Шаблі життя" д. Винниченка.

Ту же "критическую истерику", клаушество, ругань, которая составляла "критику" О. Пильки, мы не будем трогать.

Скажем только, что воле та сама старательность женщины, против которой англичанцы-мудрецы давно изобрели (так и написано—"изобрели") машину.

Называется она "Колоніалістський".

Кажь тільки являється необхідністю охолодити гірля святагої баби, мошталюди се на „Кокняк-штук“ да в похолоду воду. Тези... Рязь-ла-три... Чудесно охладяеть...

Прочитавши „Критику“ О. Пички на „Шабі життя“, ми очень пожелали, что у нас нать такого чудесного средства охладяеть! („Кубанскій Курьер“, 1909 р., ч. 97).

Критика протесту проти критика за „критическую истерику влукшество и ругань“ і протесту критичного з таки истериком та безцеремонною лайкою, а кичає тим, що ображає навіть особу свого сууритивника, ображає письменника, як жезику... І поклавши руку на серце, можете ви сказати, що поважаєе такого критика а зати, що поважаєе такого критика а зати, „Кокняк-штукель“ замість аргументів?

Єсть—не на Україні, правда, а у Відні—українська газета „Чорна рада“. Цими днями вона зайняла „союз українського народа“.

Головою його являється безперечно Л. В. Доманицький, а першим фактором Л. Лозницький... Він (Доманицький) свою клятирку переносить дуже часто до Львова або до Закарпатого (се є станиця польського союзу з'їзд всіх трьох заборів), щоб мати змогу ближче ставитися з елементами, піддержуючими так мовлять, як і морально по нашу справу(?). З того то польського брудяна писав він часто листи до „Ради“, що перекладає долому, що то за слава громада переказувється у нас по сей бік корону на лотіку і жожикот всього українського язук.

Переказавши з таким особистими вихватками допис Л. Доманицького про просвітно-економічний з'їзд у Львові, „Чорна рада“ знову вертається до особи автора.

Зачуву часть своего дописі і то для більшого ефекту (!) аж при кінці присвятує Л. Доманицький митрополиту графові Шенціцькому. Він попросту закохався в розумних очах вадяки, та привнес йому це за велику заслугу, що не явився на конгрес в митри, а в значивши його радсью на вже з'їзді найбільшого радсью по той причині, що сам митрополит граф Шенціцький стівусу йому руку.

Що за невиннае чиясь да такої язюкни бодий отеричи о одже значного нава. Він за соодид хвалі такої чести гоже віддати життя половину і віддати цілий свій варід на поладу головних ексцеленцій („Чорна рада“, 1909 р. ч. 97).

Що ви скажете про публіциста, що робить енергичні досліді про осо-

бістє житті письменника й не зупиняється перед знов же так особистими, глибоко ображливими інсинуаціями? Можете ви, поклавши руку на серце, поважати такого публіциста?

Єсть ще на Україні письменник, — Д. Хоткевич прозивається. Це той самий Д. Хоткевич, що майже ні однієї статі не може написати, не додавши медотом Сторожженкового Туцу-Табуци-Буланьського „при сей вірній оказіи“ жалоби на свого сусіда, що з'їз у його „многоплодного“ видика“. Цим сусідом для Д. Хоткевича була раз-у-раз українська критика, і як тільки не картас її назв Туцу-Табуцець!. Та от сам він на добру науку нам, грішним, звляєся критичні статі писати і пише, напр., таке (беру один приклад із отні).

Малюки сільського жителя М. І. Кропивницького піл сильним заголовом „Старі сучасні і модаї шельма“—це тілі диваченічкі. Сувальні запри М. Якович Карповича не давали стати Маркові Авраамічу, і т. и. („Л.-Н. Вістник, 1909 р. кн. II, стр. 407).

Дарма, що й пієси такої у д. Кропивницького нема, дарма, що критик вчезшав знов таки до особ двох письменників (одного а них помершого), граючи на їхніх найменнях; дарма, що такий блазеньський тон більш пасує до паскиви, ніж до критичної статі в серйозному органі... І знов запитаю я вас—чи ви, поклавши руку на серце, можете до такого критика прозиватися з пошаною?

Ви, правда, можете сказати, що це не література. Так, це не література, Д. Хоткевич з д. Ляпком та „Чорною радкою“, але чого ж вона, ця „не-література“, в особи д. Хоткевича визирає на вас з содидних сторінок „Литературно-Наукового Вістника“—це перше, а друге—де ж тоді справжня література, яку можна поважати? Я ж поминаю ще „Вудучність“, поминаю „Слово“, і от коли в письменстві починається отаке вативатися, то як же йому претендувати на пошану від громадянства, з якими очима з'являється перед публіку?

А ввативається часто таке, чому не аразу відшукаєш навіть ім'я. Заплю-

вуються краші традиції письменства, аривається брудними руками оредо його в очах громадянства, топчється ногами пошана громадьська, топчється нахабно, динчичо, з реготом. В ваше святая святых якась юрба невігласів втислася і поводитися там, як у себе дома, не перемовняєш ні з чим і до того же ще читає вам потаці, вимагає доброго трактування й претендує на пошану. Чи можете ви до юрбу поважати?

Ось вам ще один, цим разом російський Личко—д. Чукоський. Звикши гарствувати по великих поведілочних виданнях з Сологубами, Пильськими та Кузьмипми, він з тією ж огідною, панібратською замашкою, з динчичим амікошеством підходить і до світового генія, великого страдника за народ—підходить до Тараса Шевченка і, люб'язно плєскаючи його по плечу, починає блазеньську розмову. Ти, мовляв, „пьяный, лисый, ослепавый, исковерканный человек“... Не велике серце у тебе, а „великая петьма“... Не Україну ти описував, а Альєнськую—абстракцію, нігде в географії не показану... І все якось покритокти малюєш, покинувши людей,—знаєдот вже багато на них уваги звертаєш. І смелівши ти чоловік без мери, бо я, Чукоський, пробрав був підкросовати в „Кобзарі“ слова: „пшачу“, „слюзю“, та й не видержав—кинув. І нічого ти більше не вмів, як „религиозно обожать“: тобі „пикакнхь“ других чувствь отпущено не было“. Але ти,—мівяє аразу на прикінці тоя д. Чукоський,—умів же й невадіяти, а через те—хай живе „геніальнїйшіи“ псаломнївець среди мїровыхъ поэтов“, Тарас Шевченко („Рязь“, 1909, ч. 55).

Чи ви й д. Чукоського можете поважати? Прайтов чоловік до вас, підлягнув, що у вас найвистяжше, вибрав найдошкульніше місце, ослював, з'огидив і—голосно вимагає од вас пошани до свого вичнику. Мало того, він ще вважеться кричати, що шанує те, над чим тільки що у вас

на очах навузачає; він у вас чохе видерти ваші святюці, щоб віддати їх на знущання таким самим дикарями... Йому мало осплювати, він ще розшиється в своїй любови до того, що ослював; мало залізти з чобітьми в душу, він ще кричатиме, що до душу любить „по своему, по нитимому, а не по готовому, фальшивому люблейному шаблону“. Йому нічого не заважає кидати докори в простір за те, що нікого не знайшлося, хто б врозумів, „что эту лисину и это пьянство я упомянул съ величайшимъ благоговїніемъ и что, можетъ быть, еще никогда никто не любилъ такъ горячо великаго украинскаго поэта, какъ я, когда набрасывалъ такіе строчки: „когда зотыъ пьяный, лисый, исковерканный человекъ (а чому ж тебе не „ослепавый“ цим разом)? і т. и. („Рязь“, 1909, ч. 66). І починає російський Личко вам документально, япанисками з листів та щоденника потового доводити, що Шевченко справді був лисий і випивав, і ображається російський Личко, коли йому показують на непристойності його подинія... І моргає російський Личко на Валалайкіна, і забуває російський Личко, що Валалайкіна не повинен доконче словословити, а й позсловоити він майстер, що у Валалайкіна найвищий вияв любови та симпатїї—материзана і, смакуючи, він її прикладє до найближчих істот...

І я знов питаю—чи у вас хоч думка ворухнеться про пошану до цього справжнього Валалайкіна, що лисину і п'янтю поета ставить як доказ „величайшого благоговїнія“? Та за відм же його й поважати, коли він сам себе не поважає, того діла не поважає, якому ніби-то служать і яке осплювує таким огідним способом.

Блазеньским тоном не пишуть і не говорять про тих, кого люблять і поважають. Я беру книжку д. Короленка „Отшедшие“, беру другу книжку д. Єлпатьєвського „Влнкая тїнь“, і читаю спомини їхні про Г. Успенського. Для росперязаного д. Чуков-

ського—те ж тільки п'яний і може-навіть ослюваний і вже напевне божєвілий чоловік з великою печінькою. Але д. Короленко і д. Єлпатьєвський не пєшучо багуче, а дійсно велике серце, бо вони самі люде з серцем, а не з самою печінькою. Вони вміють любити і те відбилося на їхніх споминках. І не вміє любити, а тільки блазеньствувати вміє д. Чукоський, і це те одбилося на його статях про Шевченка, огідних, брудних, брехливих суперечних і таких блазеньських статях...

І багато тепер у письменстві Лячків, Хоткевичів, Чукоських та ще як їх там звуть—повелось. Нема від їх проходу в літературі все адожикуєть вони, до чого доторкнуться своїми брудними руками, і потроху, по-малу, зате напевне підкопують пошану до письменства серед громадянства. Вони не література—то правда, але тїнь од них падає на літературу, починає її в очах громадянства, робить її, як і вони, блазенькою, повертає на певне пристановище для гаярїдїства і всякої неспристойності. Письменство потроху переводиться на таке непевне місце, до якого дуже обережно треба підходити, бо хто знає, на що потрапити доведеться...

Вез воли не може бути великого письменства, але без пошани од громадянства не може вже й просто чистого та чесного письменства істнувати. Утрапа пошани—то останній шабель, на який може вїйти письменство, і підкопувати це пошану—значить найгірше лихо заповідувати письменству. Навіть наше підлеге стаєвошше, навіть зв'язані руки—дрїбнїца перед цяю внутрішньою гангренєю, бо воля може і повинна народитися і тоді й руки розв'язуються, а пошана...

Не народиться вона, скоро прикидають її товстим шаром броду літературні Валалайкіни. Занадто вона з природи своєї чиста й делїкатна, щоб навіть манїсєнькі бризки не позначилися на нїй чорними плямами. А тепер уже зовсім не манїсєнькими плямами пахне. Сергій Сфремов.